

Kerkgeschiedenis II

Van 1054 tot vandaag

Els Agten
2024-2025

De cursus in een notendop

Chronologisch

a. Hoge en Late Middeleeuwen
(1054 – ca. 1500)

b. Van hervorming tot verlichting
(ca. 1500 – ca. 1789)

c. Kerk en de moderne tijd
(ca. 1789 – ca. 1945)

d. Eigentijdse kerkgeschiedenis
(ca. 1945 – nu)

Thematisch

1. Beknopt kerkhistorisch overzicht

2. Kerk en Staat

3. Kerk en de anderen

4. Kerk in beeld

5. Orthodoxie en orthopraxie

6. Canon, credo en concilies

Hoofdstuk 5

Orthodoxie en orthopraxie

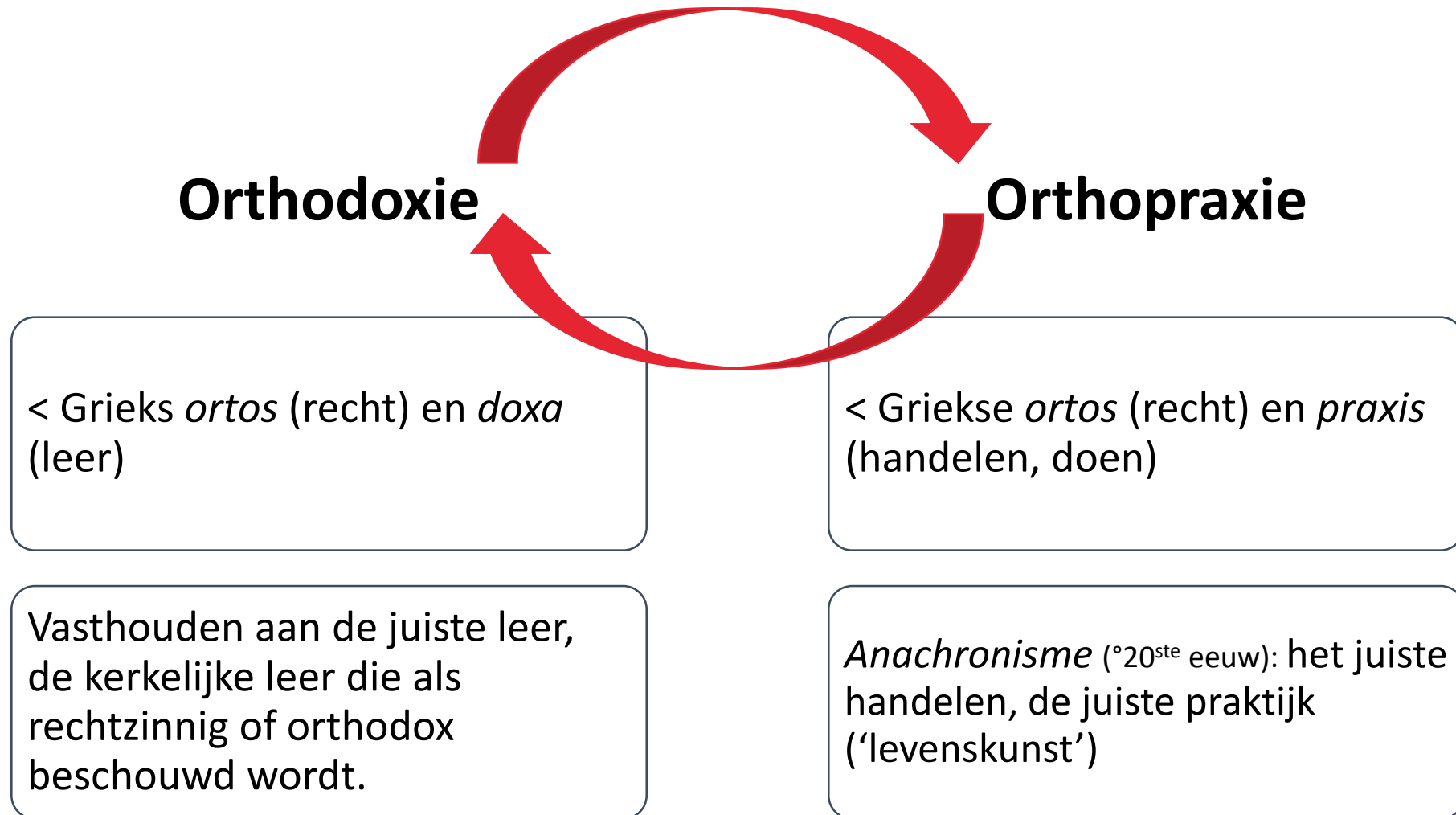
Hoofdstuk 5. Orthodoxie en orthopraxie

1. Monastieke
spiritualiteit en
scholastieke
theologie

2. Mystiek en
Moderne Devotie

3. Van devotie naar
dogma

Terminologie

Terminologie

Lex orandi, lex credendi

- *Letterlijk* 'de wet van het bidden is de wet van het geloven'.
- Het komt erop neer dat de **bestaande gebedspraktijk** bepalend is voor wat men moet **geloven**. Het is een klassiek katholiek principe dat de verhouding tussen eredienst of de praxis en geloofsbelijdenis of de leer (*doxa*) weergeeft.

Verhouding tussen orthodoxie en orthopraxie?

- Monastieke spiritualiteit en scholastieke theologie
- Mystiek en Moderne Devotie
- Van devotie naar dogma

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

a. Gregorius VII en de Gregoriaanse hervorming

- Grote religieuze **vernieuwingsbeweging** (11de en 12de eeuw): Kerk vrijmaken van de overheersing door de wereldlijke macht.
- **Paus Gregorius VII** (1073-1085)
 - Voormalig monnik van **Cluny**, centrum van middeleeuwse geestelijke en culturele vernieuwing
 - Ongezien onafhankelijkheid: eigen abten verkiezen

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

Gregorius VII en de Gregoriaanse hervorming

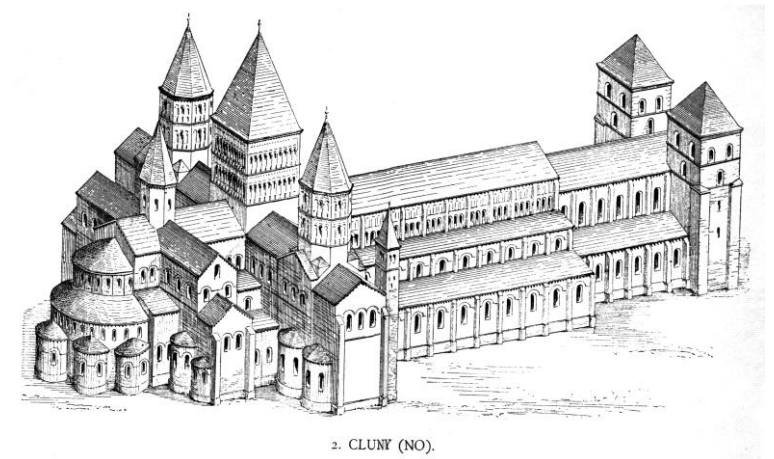
- **Regel van Benedictus van Nursia (480-547)**
 - Klooster van Monte Cassino (529)
- **Evenwichtigheid**
 - *Gebed en handenarbeid*
 - *Beschouwing en praktische werkzaamheid*
- *Ora et labora* (Bid en werk)
- Kloostergemeenschap als **familie**: eenvoud, armoede, soberheid en gastvrijheid

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

Gregorius VII en de Gregoriaanse hervorming

- Abdij van Cluny en evangelische levenswijze
 - Eredienst, gebed en studie als centrale pijlers
- Grote Romaanse abdijkerk (11de eeuw) en nadruk op uitgebreide eredienst
 - Handenarbeid op achtergrond (broeders/leken)
- 'Orde van Cluny': regel van Benedictus en onafhankelijke positie (3000 kloosters)

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

Robert van Molesme (1028-1111)

- **Herbronningsbeweging (< Cluny)**
 - Stichting klooster van Citeaux (*Cistercium*) met 12 andere monniken
- Striktere naleving regel van Benedictus: **Cisterciënzers**
- **Soberheid**, armoede, bescheidenheid, eenvoudig leven, *ora et labora*

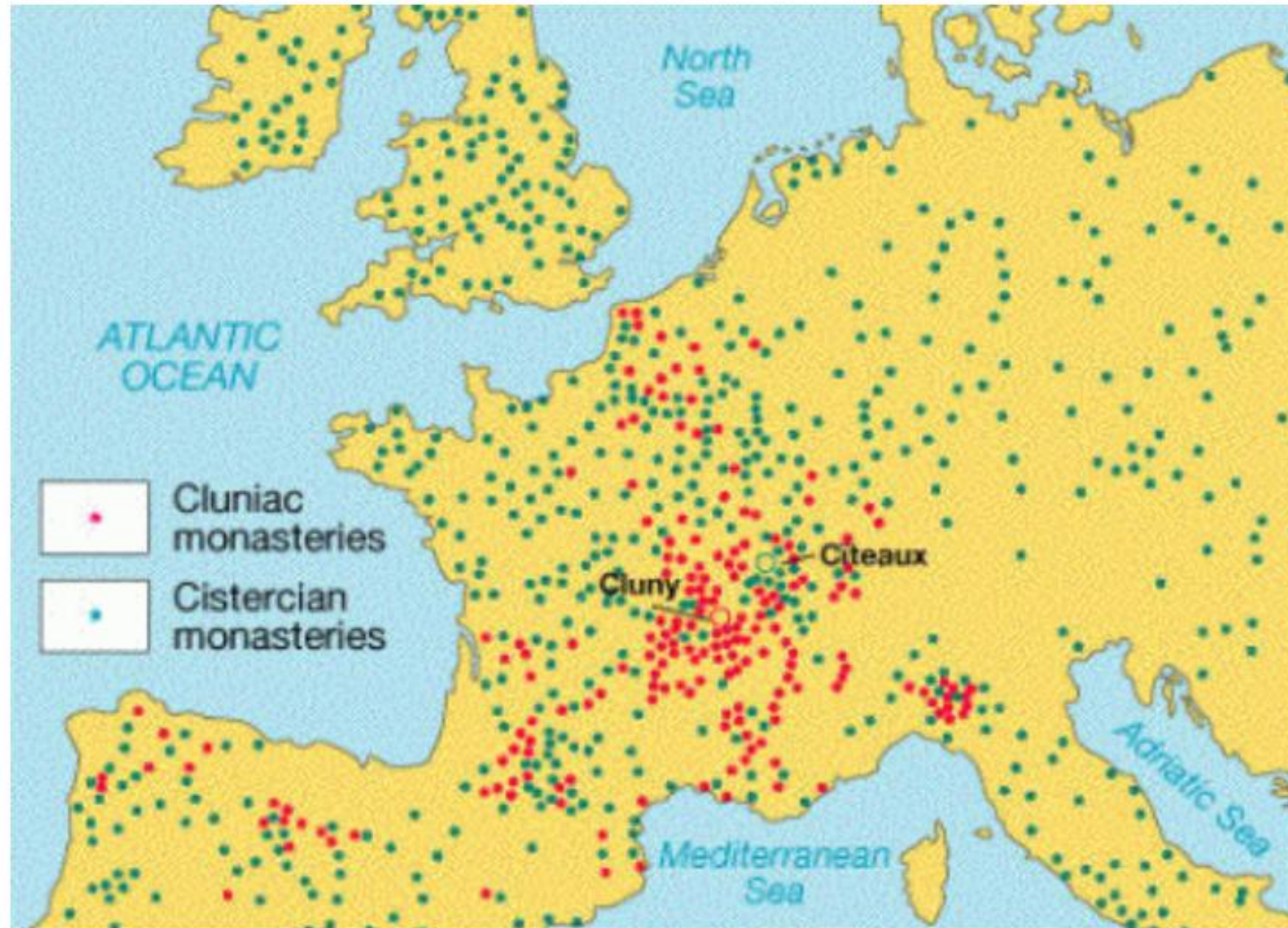

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

Bernardus van Clairvaux (1090-1153)

- Intrede 1112 en abt van dochterklooster Clairvaux in 1115
- Aanzien en invloed op pausen en bisschoppen door **theologische kunde en monastieke theologie** (mystieke visie)
- **Nadruk op het hart en verinnerlijking**: navolging van Christus in zijn menselijkheid en lijden
- **Nadruk op liefdeservaring** van vervoering en vereniging van God (cf. kern christelijke mystiek)

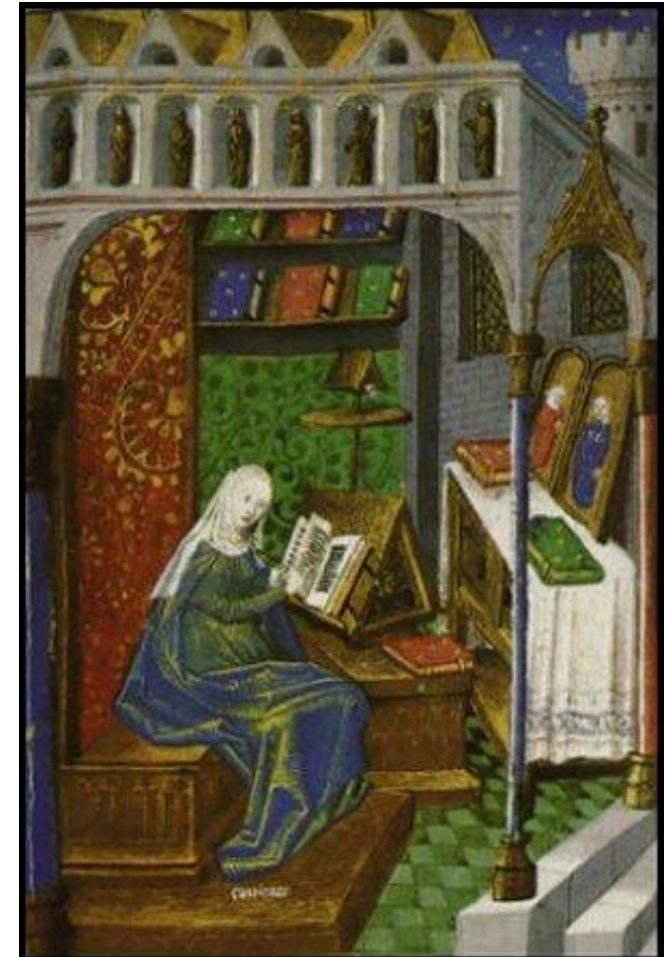

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

Christelijke mystiek

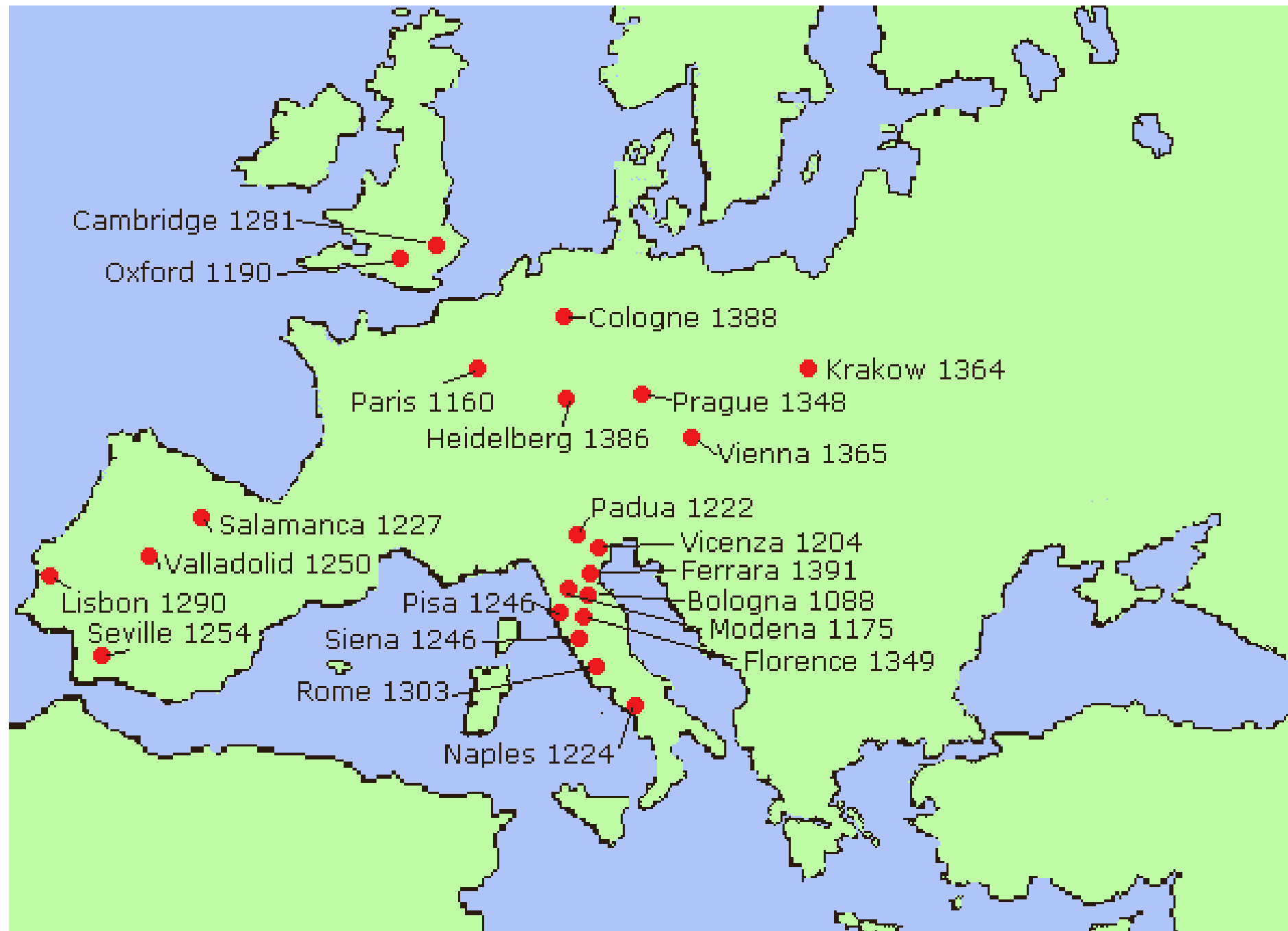
- Kern: liefdeservaring van vervoering, vereniging met God
- Lokale voorbeelden
 - Hadewijch
 - Jan van Ruusbroec
 - Beatrij van Nazareth

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

b. Theologie-onderricht mystieke vs scholastieke theologie

- Kloosterscholen → kathedraalscholen (KDG) → universiteiten
 - Vereniging van *magisters* en *scholares*: eigen rechten en plichten
 - Bologna, Padua en Parijs
 - Rechten, geneeskunde, filosofie en theologie
- Scholastiek
 - Redelijk inzicht in het geloof (*fides quaerit intellectum*): 'godsbewijzen' (wetenschappelijk doordenken van geloof leidde tot verduidelijking geloofswaarheden)
 - Synthese: hemel en aarde/goddelijke en menselijke

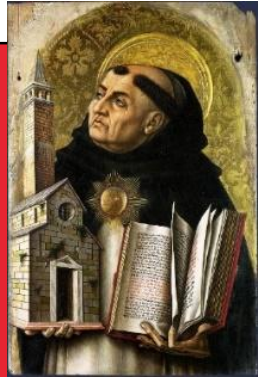

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

**Petrus Abelardus
(1079-1142)**

- Eerst begrijpen om daarna tot geloof te komen
- Strikte regels logica toepassen op geloof en geloofstraditie
- Schijnbare tegenstrijdigheden
- Idool
 - Kritisch en methodisch onderzoek
 - *Abélard en Héloïse*

**Thomas van Aquino
(1225-1274)**

- Streven naar een harmonie tussen rede en geloof
- Ultieme synthese: *Summa Theologiae*
- Geloof en geloofswaarheden worden steeds door natuurlijke of filosofische waarheden ondersteund.
- Elke tegenstrijdigheid was op te lossen met strikte logica.

Article 1. Whether Baptism is the mere washing?

Objection 1. It seems that [Baptism](#) is not the mere washing. For the washing of the body is something transitory: but [Baptism](#) is something permanent. Therefore [Baptism](#) is not the mere washing; but rather is it "the regeneration, the seal, the safeguarding, the enlightenment," as [Damascene](#) says (De Fide Orth. iv).

Objection 2. Further, [Hugh of St. Victor](#) says (De Sacram. ii) that "[Baptism](#) is water sanctified by [God's](#) word for the blotting out of [sins](#)." But the washing itself is not water, but a certain use of water.

Objection 3. Further, [Augustine](#) says (Tract. lxxx super Joan.): "The word is added to the element, and this becomes a [sacrament](#)." Now, the element is the water. Therefore [Baptism](#) is the water and not the washing.

On the contrary, It is written ([Sirach 34:30](#)): "He that washeth himself [baptizatur] after touching the dead, if he touch him again, what does his washing avail?" It seems, therefore, that [Baptism](#) is the washing or bathing.

I answer that, In the [sacrament of Baptism](#), three things may be considered: namely, that which is "sacrament only"; that which is "reality and sacrament"; and that which is "reality only." That which is sacrament only, is something visible and outward; the sign, namely, of the inward effect: for such is the very [nature](#) of a [sacrament](#). And this outward something that can be perceived by the sense is both the water itself and its use, which is the washing. Hence some have thought that the water itself is the sacrament: which seems to be the meaning of the passage quoted from [Hugh of St. Victor](#). For in the general definition of a [sacrament](#) he says that it is "a material element": and in defining [Baptism](#) he says it is "water."

But this is not [true](#). For since the [sacraments](#) of the [New Law](#) effect a certain sanctification, there the sacrament is completed where the sanctification is completed. Now, the sanctification is not completed in water; but a certain sanctifying instrumental [virtue](#), not permanent but transient, passes from the water, in which it is, into [man](#) who is the subject of [true](#) sanctification. Consequently the sacrament is not completed in the very water, but in applying the water to [man](#), i.e. in the washing. Hence the [Master](#) (iv, 3) says that "[Baptism](#) is the outward washing of the body done together with the prescribed form of words."

thus there would be "[causal](#) predication."

The Baptismal character is both reality and sacrament: because it is something real signified by the outward washing; and a sacramental sign of the inward [justification](#): and this last is the reality only, in this [sacrament](#)—namely, the reality signified and not signifying.

Reply to Objection 1. That which is both sacrament and reality—i.e. the character—and that which is reality only—i.e. the inward [justification](#)—remain: the character remains and is indelible, as stated above ([III:63:5](#)); the justification remains, but can be lost. Consequently [Damascene](#) defined [Baptism](#), not as to that which is done outwardly, and is the sacrament only; but as to that which is inward. Hence he sets down two things as pertaining to the character—namely, "seal" and "safeguarding"; inasmuch as the character which is called a seal, so far as itself is concerned, safeguards the [soul](#) in [good](#). He also sets down two things as pertaining to the ultimate reality of the sacrament—namely, "regeneration" which refers to the fact that [man](#) by being [baptized](#) begins the new life of righteousness; and "enlightenment," which refers especially to [faith](#), by which [man](#) receives [spiritual](#) life, according to [Habakkuk 2](#) ([Hebrews 10:38](#); cf. [Habakkuk 2:4](#)): "But (My) just [man](#) liveth by [faith](#)"; and [Baptism](#) is a sort of protestation of [faith](#); whence it is called the "Sacrament of [Faith](#)." Likewise [Dionysius](#) defined [Baptism](#) by its relation to the other [sacraments](#), saying (Eccl. Hier. ii) that it is "the principle that forms the [habits](#) of the [soul](#) for the reception of those most [holy](#) words and [sacraments](#)"; and again by its relation to heavenly [glory](#), which is the universal end of all the [sacraments](#), when he adds, "preparing the way for us, whereby we mount to the repose of the heavenly kingdom"; and again as to the beginning of [spiritual](#) life, when he adds, "the conferring of our most sacred and Godlike regeneration."

Reply to Objection 2. As already stated, the opinion of [Hugh of St. Victor](#) on this question is not to be followed. Nevertheless the saying that "[Baptism](#) is water" may be verified in so far as water is the material principle of [Baptism](#): and thus there would be "[causal](#) predication."

Reply to Objection 3. When the words are added, the element becomes a [sacrament](#), not in the element itself, but in [man](#), to whom the element is applied, by being used in washing him. Indeed, this is signified by those very words which are added to the element, when we say: "I [baptize](#) thee," etc.

1. Monastieke hervorming en scholastieke theologie

1141: Veroordeling van enkele stellingen van Abelardus op het concilie van Sens (< Bernardus van Clairvaux)

2. Mystiek en Moderne Devotie

- Structuren van de kerk
- Hervorming van het persoonlijk geloofsleven: bloei mystiek (< 13de eeuw)

2. Mystiek en Moderne Devotie

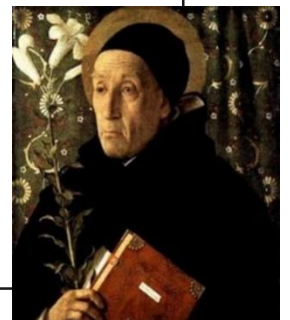
<https://www.literatuurgeschiedenis.org/middeleeuwen/mystiek>

Mystiek

- De ervaring van of het verlangen naar een **vereniging van de menselijke ziel met God**.
- Nadruk op de innerlijke omgang van de individuele gelovige met God (**hart en gevoel**).
- ↔ 'kille' scholastieke theologie
- verstand ↔ ervaringskennis van God

Intellectuele mystieke theologie

- Twee wegen combineren: langs intellectuele weg achterhalen of en hoe een vereniging van de menselijke ziel met God mogelijk is
- Duitse dominicaan **meester Eckhart** en de geboorte van God in de menselijke ziel (zielenvonk)

2. Mystiek en Moderne Devotie

Ervaringsmystiek

- Beschrijving mystieke ervaring in de volkstaal ↔ theologische reflectie op die ervaring
 - **Mechtild van Maagdenburg** (1210-1282)
 - **Hadewych** (13de eeuw)
 - **Jan van Ruusbroeck** (1293-1381)

2. Mystiek en Moderne Devotie

Geert de Grote (1340-1384) en de Broeders en zusters van het gemene leven

- ‘Gemeen’ = gemeenschappelijk
- **Moderne Devotie of ‘eigentijdse innerlijkheid’**
 - Praktische instelling: morele levensverbetering
 - < Bijbel(vertaling) en onderricht
 - Eenvoudig handwerk, onderdak en geestelijke begeleiding (Erasmus en Luther)
- Vrijwilligheid: *geen officiële geloften* → aansluiting bij reguliere kanunniken van Sint Augustinus → Kapittel of de Congregatie van Windesheim (**Thomas a Kempis** en *Imitatio Christi* [c. 1418-1427])

2. Mystiek en Moderne Devotie

Two radicale theologen

- **Navolging van Christus** in hervormingsprogramma (14de en 15de eeuw)
- Wiclif: Reactie tegen uitbuiting en pauselijke belastingen: rijkdom is eerder een plaag dan een zegen voor de kerk. Terugkeer naar het evangelische ideaal van een arme en sobere kerk.
- Terugkeer naar het **evangelie als toetssteen voor heel het kerkelijk leven**
 - John Wiclif (1324-1384) (Engeland): 'Brood blijft brood, wijn blijft wijn' → Dwalingen? (veroordeeling 1382)
Vorbereiding Reformatie?
 - Johannes Hus (c. 1370-1415) (Praag)

3. Van devotie tot dogma

Heropleving en bloei van het devote leven in de 19de eeuw: Romantiek

- *Context*: verschillende omwentelingen (revoluties en restauratiepogingen) leiden tot nieuwe denkstromingen
- Restauratie op politiek en kerkelijk vlak >>> **Romantiek**
 - = gevoel, emotie, het bovennatuurlijke, het verleden en de traditie
 - ↔ Verlichting (ratio)
- Het geloof moest opnieuw het **gemoed** van de gelovigen raken (hart en gevoel)
- **Idealisering** van de middeleeuwse cultuur (gevoel en gelovigen aanspreken)
 - Neostijlen (neogotiek, neoromaans, neothomisme)

3. Van devotie tot dogma

Heropleving en bloei van het devote leven in de 19de eeuw: Romantiek

- Heroprlichting en succes van **kloosterorden**
 - Benedictijnen en Prosper Guéranger (1833)
 - Dominicanen en Dominique Lacordaire (1843)
- Nieuwe orden
 - Don Bosco en Salesianen (Goedkeuring regel in 1869)
 - Assumptionisten en Emmanuel d'Alzon (1845)
- **Sterke devotionele geloofsbeleving**

3. Van devotie tot dogma

Heilig Hart-devotie

- Menselijkere en volksere spiritualiteit rond Christus)
- Devotie van het Heilig Hart van Jezus
 - Sacre Coeur (Parijs)
 - Basiliek van Koekelberg (Brussel)
- Toegenomen **eucharistische vroomheid** en aanbidding Heilig Sacrament
 - Cf. 1851 Aanbeveling 'eeuwigdurende aanbidding'

Mariadevotie:

- 19de eeuw als '**eeuw van de verschijningen**' (Parijs 1830, La Salette 1846, Lourdes 1858, Fatima 1917...)
- Verschijningsplekken als **toevluchtsoorden** voor pelgrims en centrale plek in devotioneel leven
- Cf. 1854 Maria onbevlekt ontvangen

